

VRIJEDI LI LACHMANNOV ZAKON ZA DIFTONGE?

BRANIMIR GLAVIČIĆ

Poznato pravilo s područja latinskih glasova po kojem se kratak vokal glagolâ kojima se korijen svršava na zvučni okluziv (*g* ili *d*), produljuje u participu perfekta pasiva kao i u riječima izvedenim od te osnove,¹ tzv. Lachmannov zakon, obuhvaća glasovne promjene karakteristične za latinski jezik kojih ne poznaju ni srodni italski dijalekti. — U prehistorijsko doba latinskoga jezika javila se težnja, da se spomenuti particip učini etimološki jasnijim, te je ponovno bila uvedena medija, koja se već u prajeziku asimilirala bezvučnom dentalu sufiksa — *to* —; a kad se kasnije i u latinskom medija asimilirala, produljio se vokal glagolskoga korijena u naknadu za izgubljenu zvučnost. Razvoj je, dakle, bio ovaj: praj. *āk-tos > lat. *āg-tos > *actus*. Kao posljedica toga produljenja vokal u složenicama ostao je bez promjene: *actus* — *adactus* i sl. za razliku od *factus* — *confectus*, a po nekima² i perfekti kao: *rēxi*, *tēxi* i dr. zahvaljuju svoj dugi vokal vokalizmu participa pf.-a pas.-a. — Inače je sam zakon bio dosta ograničen, jer s jedne strane obuhvaća samo glagole s korijenom na čistu mediju, a ne vrijedi za aspirirane medije, čime se tumači većina izuzetaka od toga pravila; s druge strane, korijeni s kratkim *i* ne produljuju taj vokal u participu pf.-a pas.-a.³

No postavlja se pitanje, da li je taj zakon vrijedio za diftonge? Treba reći da praktički dolazi u obzir samo diftong *au*, koji je bio najotporniji te ostao netaknut za čitavo vrijeme klasičnoga latiniteta, pa i dulje,⁴ dok su se svi ostali s vremenom monoftongizirali ili su postepenom asimilacijom bili na tom putu.⁵

¹ Npr. *āgo*: *āg-tos > *actus*; *āctor*, *āctio*; *lēgo*: *lēg-tos > *lēctus*; *lēctor*, *lēctio*.

² Isp. V. Pisani, *Grammatica latina storica e comparativa*,² Torino 1952, str. 272.

³ Isp. Stolz-Schmalz-Leumann-Hofmann, *Lateinische Grammatik*,⁵ München 1926, str. 105.

V. Pisani, o. c., str. 20.

F. Sommer, *Handbuch der lateinischen Laut- und Formenlehre*² i³, Heidelberg 1914, str. 123.

M. Niedermann, *Précis de phonétique du latin*,³ Paris 1953, str. 69 i d.

⁴ V. Väänänen, *Le latin vulgaire des inscriptions pompéiennes*, Helsinki 1937, str. 50.

⁵ M. Grammont, *Traité de phonétique*, Paris 1933, str. 224.

Prema Grammontu diftong je u stvari jedan vokal, obično dug, koji u toku artikulacije mijenja svoju boju.⁶ A što se tiče dugih diftonga, Lejeune ističe da oni u apsolutnom trajanju nisu bili mnogo dulji od kratkih, od kojih su se razlikovali samo time što je promjena boje kod njih nastupala tek pri kraju artikulacije, tj. kod dugoga diftonga prvi je elemenat bio izrazito dulji od drugoga dijela, dok je kod kratkih između prvog i drugog dijela postojala neka ravnoteža.⁷

Znamo, doduše, da je latinski vrlo rano likvidirao duge prajezične diftonge,⁸ ali, kako pojave obuhvaćene spomenutim zakonom predstavljaju u neku ruku nazadak prema stanju u prajezičku, ne bi li se moglo pomišljati na izuzetno stvaranje dugih diftonga u latinskom u okviru spomenutoga zakona, pogotovu kad je produljeni vokal u riječima kao: *āctus*, *āctor*, *āctio* mogao i sa svoje strane djelovati na analogan izgovor u riječima: *auctus*, *auctor*, *auctio*⁹ i sl., tj. *āu*-? O tome ne govore doduše ništa navedeni priručnici, a ni natpisi u takvim slučajevima ne bilježe apeksa, ali je ipak takav izgovor teoretski bio moguć. A da izgovor *āu*- latinskom nije bio posve stran, potvrđuje izrijekom gramatičar Terentianus Maurus,¹⁰ koji navodi produljeni izgovor toga diftonga u riječima: *āuspices*, *āurum*, dakle i kod riječi, koje su bile izvan domašaja spomenutoga zakona.

B. Glavičić: GILT DAS LACHMANN'SCHE GESETZ FÜR DIPHTHONGE?

Zusammenfassung

Der Verfasser stellt die obige Frage, wobei ihm das Part. Perf. Pass. des Verbums *augere* — *auctus* und die Ableitungen seines Stammes *auctor*, *auctio* usw. vor den Augen schweben. Da die Wurzel des genannten Verbums auf reine Media auslautet, würden von diesem Standpunkt aus keine Hindernisse gegen das Lachmann'sche Gesetz vorliegen: nämlich, dass der kurze Diphthong *au* des Präsensstammes *augeo* im Part. Perf. Pass. zu langem Diphthong *āu* wird: *āuctus*. Da können auch nach der Meinung des Verfassers die Analogie zu *āctus*, *āctor*, *āctio*, sowie die ausgedehnte Aussprache desselben Diphthongs auch in anderen Wörtern, wie z. B. in *āuspices*, *āurum* (vgl. das Zeugnis von Terentianus Maurus, GLK VI, 340), gewirkt haben.

⁶ O. c., str. 223.

⁷ M. Lejeune, *Traité de phonétique grecque*,² Paris 1955, str. 166.

⁸ Sommer, o. c., str. 41 i H. Hirt, *Indogermanische Grammatik* II, Heidelberg 1921, str. 53.

⁹ Glagol *augeo* svršava se na čistu mediju, isp. Walde-Hofmann, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*,³ Heidelberg 1938—1954, s. v.

¹⁰ Isp. *Grammatici Latini* (Keil), VI. str. 340.